

28. Суперанская А.В., Исаева З.Г., Исхакова Х.Ф. Топонимия Крыма. – Ч. 1. – М., 1995.
 29. Татары / Под ред. Р. Уразманова, С. Чешко. – М., 2001.
 30. Челеби Э. Книга путешествий. – Симферополь, 1996.
 31. Черкас Б.В. Політична криза в Кримському ханстві й боротьба Іслам-Гірея за владу в 20 – 30-х рр. XVI ст. // Історія України. – 2001. – № 4.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Івангородський Костянтин Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та етнології України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукові інтереси: давня та середньовічна історія України.

УДК 94 (477.65) “1362”

СИНЬОВОДСЬКА БИТВА ТА ЇЇ МІСЦЕ У ВОЄННІЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Ігор ПЕЧЕНЮК, Сергій СОКОЛЮК (Київ)

У дослідженні автори торкаються стану відображення подій на Синіх Водах 1362 року у вітчизняній історичній літературі в контексті воєнної історії України.

Ключові слова: Синьоводська битва, Золота Орда, Велике князівство Литовське, воєнна історія, історіографія.

В исследовании авторы касаются состояния отображения событий на Синих Водах в 1362 году в отечественной исторической литературе в контексте военной истории Украины.

Ключевые слова: Синеводская битва, Золотая Орда, Великое княжество Литовское, военная история, историография.

In the research the authors reflect the state of the affecting events in Sunya Voda in 1362 in the Soviet historical literature in the context of the military history of Ukraine.

Key words: Synovodska Battle, the Golden Horde, the Grand Duchy of Lithuania, military history, historiography.

Славні сторінки воєнної історії українського народу, вочевидь, мають об'єднувати націю на сьогоднішньому непростому етапі її існування, сприяти позбавленню комплексу меншовартості і визначити подальші, єдино правильні шляхи свого розвитку. Серед таких подій, мало відомих широкому загалу, особливе місце посідає битва на Синіх Водах 1362 року.

Битва на Синіх Водах (Синьоводська битва) – вірогідно між 24 вересня – 25 грудня 1362 року [16] – битва, що відбулася на річці Сині Води між литовсько-руським військом Великого князя Литовського Ольгерда Гедиміновича (1345 – 1377) [13, с. 9] та ордами монголо-татарських правителів. Тут війська литовського князя Ольгерда здобули перемогу над татарськими військами, золотоординського очолювані трьома татарськими князями – Бек-Ходжі, Кутлу-Бугою (намісники хана) і Дмитрієм (християнин, правитель князівства Феодоро), що керували Подільською землею. Військо князя Ольгерда, який особисто брав участь у битві, складалося не тільки з його лицарів, а й із загонів боярства Київщини та Чернігівщини, відділів Любарта з Волині та князів Коріатовичів з Поділля [2].

Збереглося тільки декілька літописних звісток про битву. Розгром трьох ординських князів, тогочасних спадкоємних володарів Подільської землі, військом великого князя литовського Ольгерда в битві біля Синіх Вод уперше

згадується в літописній оповіді “Про Поділля”, датованій початком 1430-х років, автор якої залишився невідомим. Рогозький літопис, складений в остаточній редакції восени 1396 року, повідомляє про битву на Синій воді. Про ті ж події, але дещо в скороченому вигляді повідомляється в Никонівському літописному зводі кінця 1520-х років. І, нарешті, Густинський літопис повідомляє вже більш докладно про те, що літа 6870 князь Ольгерд Перемиг трьох царьків татарських з їх ордами – Котлубаха, Качзея, Дмитра, і визволив від їх влади Поділля, а потім посадив на князівство у Києві свого сина Володимира [8].

Започаткував розгляд питання про Синьоводську битву польський історик XVI століття Мацей Стрийковський у 1577 р. (за іншими даними – 1582 р. [14]). Він коротко висвітлив битву й датував її 1329 роком. У праці “Хроніка польської, литовської, жмудської і всієї Русі”, виданій 1582 року в Кенігсберзі, історик детальніше висвітлив битву на Синіх Водах, а датував її вже 1331 роком [2].

Предметом дискусії істориків XIX – початку XX століття були час (між 24 вересня – 25 грудня 1362 р. чи 1363 р.) і місце битви (у тому, що битва була, сумнівів не було). Згідно хроніки Бихівця, битва відбулася в 1351 році, “коли князь Ольгерд, зібравши свої сили литовські, пішов і побив татар на Синіх Водах – трьох братів – Хачибєя, Кутлубугу і Дмитрія – трьох правителів Кримської, Перекопської і Ямбалуцької орд, від яких на Поділлі були призначені отамани, котрі відали всіма прибутками” [16].

Володимир Антонович у “Нарисі історії Великого князівства Литовського до середини 15 століття” (Київ, 1878) зазначив, що “1362 року Ольгерд здобув рішучу перемогу над трьома татарськими князями: Кутлубугою, Хаджибєєм і Дмитром на берегах ріки Сині Води. Залишки розбитої ним Орди відійшли частково в Крим, а частково на Добруджу – і Поділля перейшло під владу Литовців”. Антоновича підтримали історики права Михайло Ясинський у праці “Статутні земські грамоти Литовсько-Руської держави” (Київ, 1889) і Федір Леонтович у праці “Нариси з історії литовсько-руського права. Утворення Литовської держави” (Санкт-Петербург, 1894) [2; 13 с. 9].

Іншу думку щодо дати Синьоводської битви мав Матвій Любавський, котрий у розвідках “Обласний поділ і місцеве управління Литовсько-Руської держави до часу видання першого Литовського статуту” (Москва, 1892) і “Нариси історії Литовсько-Руської держави до Люблінської унії включно” (Москва, 1910) указав, що великий князь Ольгерд побив на Синій Воді татарських ханів 1363 року [2]. Михайло Грушевський теж вважав, що битва відбулася 1363 року, про що він писав у четвертому томі “Історії України-Руси” (друге видання, Київ – Львів, 1907) [6, с. 83].

У цілому, в історіографії і для широкого загалу явно недооцінено історичне значення Синьоводської битви. Адже вперше в польовій битві були розгромлені ординські війська, з-під влади татар звільнилися великі території (хоч певна залежність залишалася відповідно до сили конкретних ханів). Відтак, ця битва весь час залишалася в тіні Куликовського бою [8].

З набуттям незалежності в суспільстві збільшилася зацікавленість до історії України, а особливо до маловідомих її сторінок. Синьоводській битві було присвячено дві наукові конференції, які відбулися 1997 та 1998 року в Кіровограді. 2005 року за матеріалами цих конференцій Інститут історії України НАН України видав збірник статей “Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях” [13, с. 6]. 2009 року за сприяння Міністерства оборони України та Посольства Литовської Республіки в Україні у Національній академії оборони України відбулося засідання “круглого столу” на тему: “Україна – Білорусь: до 650-річчя битви Великого Князівства Литовського на

р. Снивода в урочищі Лозна – Воронівці – Уланів 15 вересня 1362 року” [14]. 20-го червня 2011 року відбувся “круглий стіл”, організатором якого виступив Європейський координаційний офіс (Бельгія), який у рамках проекту “Мости між Сходом і заходом” прагнув зібрати експертів, представників державних структур, громадських організацій та інших потенційних учасників для організації співпраці з підготовки й відзначення 650-річчя Синьоводської битви [10]. 2 листопада того ж року в Національному університеті оборони України відбулася Всеукраїнська наукова конференція на тему: “Локалізація місця Синьоводської битви 1362 року: Синюха чи Снивода?”. Проте й до сьогодні питання місцезнаходження битви остаточно не визначене. Отже, проведення конференції сьогодні є більш ніж актуальним.

У першій половині XIV ст. внаслідок гострих внутрішніх суперечностей Галицько-Волинська держава, єдиний на той час відносно незалежний спадкоємець земель Київської Русі, почав поступово занепадати. Цим негайно скористалися сусідні держави, під ударами яких перше українське королівство (Данило Галицький був коронований у 1253 р.) припинило своє існування, а галицькі і волинські землі внаслідок безвладдя, що утворилося після загибелі останнього правителя Галицько-Волинської держави Юрія II, стали легкою здобиччю сусідніх Литви, Польщі, Угорщини та Молдавії. У той же час Київ, який залишався важливим державно-політичним осередком на території Південно-Західної Русі, з XII ст. став об’єктом постійної боротьби і чвар між князями, що, у свою чергу, поряд із ослабленням Києва внаслідок розорення земель після взяття його у 1240 р. монголо-татарськими ордами, сприяло здійсненню литовської експансії українських земель [14].

Литва запозичувала кращі зразки соціально-політичного устрою Київської Русі, асимілювалася до звичаїв і порядків і тим самим привертала до себе місцеве населення. Протягом кількох поколінь значно переплелися український та литовські етноси [5, с. 92]. Тож не дарма в Україні стільки Литвинів та Литвиненків!

На 1362 р. литовці приєднали до своїх володінь, крім Волині, частину земель Чернігово-Сіверщини й таким чином безпосередньо вийшли на кордони Золотої Орди. На думку українського історика Фелікса Шабульдо, подальший наступ литовського війська на землі, підвладні Золотій Орді, був реалізований у двох походах литовських військ: першому, спрямованому на південь Дніпровсько-Донського Межиріччя аж до гирла Дону і Азова, і другому, що досяг гирла Дніпра та Південного Бугу під час якого і відбулася Синьоводська битва [13, с. 12].

Чисельність військ, які брали участь у цій битві, не встановлена, хоча за приблизними оціночними даними, які потребують уточнення, золотоординське військо нараховувало близько 25 тисяч воїнів, приблизно стільки ж було в складі війська князя Ольгерда. Сильною стороною армії Великого князівства Литовського була наявність постійного кінного війська, служба в якому була обов’язковою для кожного феодала-землевласника. Багаті ж феодали повинні були озброїти за свій рахунок також кінний загін під власним прапором (корогвою). Тому ординці не змогли скористатися своєю перевагою – численною кіннотою, оскільки литовці мали як легку, так і важкоозброєну, на кшталт лицарської, кінноту. Причому литовці становили приблизно половину своїх кінних військ. Другу половину кіннотників і майже всю піхоту склали війська українських та білоруських удільних князів, які й керували своїми полками під час походів та боїв [14].

З точки зору воєнного мистецтва, на думку Ф. Шабульдо, взяті сукупно звістки Рогозького літописця, “Списку руських міст далеких і близьких” та “Хроніки” Мацея Стрийковського переконують, що відтепер буде дійсно

науковим вести мову (звичайно, якщо стару синьоводську проблему розуміти не традиційно, а широко і в цілому) не лише про похід Ольгердового війська на Поділля і його кульмінацію – битву біля Синіх Вод, а про заздалегідь спланований широкомасштабний наступ збройних сил Великого князівства Литовського на володіння Ординської держави в лісостеповій зоні й степах Північного Причорномор'я по обидва береги Дніпра. Цей наступ склав головний зміст усієї антиординської воєнної кампанії 1362 р. й операційно був реалізований у двох походах литовсько-руських військ: першому, спрямованому на південь Дніпровсько-Донського межиріччя аж до гирла Дону й Азова (рухаючись тільки за таким маршрутом і можна було прогнати ординців “аж до Волги”, Азова і в Крим, про що виразно свідчить “Хроніка” Мацея Стрийковського і обережно натякає Рогозький літописець), і другому, що досяг гирла Дніпра й Південного Бугу і під час якого відбулася Синьоводська битва [13, с. 23].

З точки зору стратегії, для нанесення удару великий князь литовський Ольгерд обрав надзвичайно вигідний момент, коли боротьба із Золотою Ордою значно полегшувалась феодальними усобицями поширеними наприкінці 50-х років XIV ст. “И бысть брань и замятня веліа во Ордѣ. И бысть въ нихъ гладъ велій и замятня многа и нестроение всегдашее и не перестаяху межі собою ратующесе и біющесе и кровь проливаю ще”, – зазначав Никонівський літопис [8]. Так, після вбивства хана Бірдибека в 1359 р. загострилася збройна боротьба між претендентами за владу. Тільки за один 1361 р. на золотоординському престолі змінилося п'ять ханів [5, с. 92]. Очолив повстання могутній темник Мамай, який прикривався ефемерною фігурою шостого хана – Абдулаха. У результаті – Золота Орда розкололася на два табори. Практично одночасно з Києвом та Поділлям влади Золотої Орди позбавились Молдавія і Хорезм [8].

Здобувши в 1359 р. Брянськ, Ольгерд вийшов на кордони Чернігово-Сіверщини й Київщини. Його підтримували місцеві бояри, київський князь Федір і митрополит Роман. Наприкінці 1361 – на початку 1362 р. київський князь і місцеве боярство добровільно визнали владу Ольгерда. Поповнені київськими воїнами русько-литовські війська влітку 1362 р. вирушили на схід. У той же час орда кримського хана Мамаю, який виступив проти тих претендентів на ханський престол у Сараї, чий володіння лежали між Дніпром і Доном, вирушила з Криму. Таким чином, у боротьбі із золотою Ордою литовський князь, українські бояри й кримський хан стали союзниками. З допомогою місцевої знаті русько-литовські війська швидко визволили територію колишнього Чернігово-Сіверського князівства до Дону з містами Чернігів, Новгород-Сіверський, Путивль, Курськ. За однією з історичних версій, на зворотньому шляху були звільнені землі Переяславщини [5, с. 92]. У цей час на Правобережжя увійшли війська трьох татарських ханів: Кутлубуги-хана, Хаджибея-хана й Дмитра-хана, які підтримували Польщу в її протистоянні з Литвою [5, с. 93].

Недостатність джерел, а також суперництво різних національних шкіл в їх інтерпретації, завадили науковому розв'язанню багатьох питань, починаючи від датування окремих політичних подій і закінчуючи їхніми наслідками. Через ці причини в історичній науці виникли й усталилися нерідко суперечливі, а то й деформовані уявлення про місце й значення самої битви біля Синіх Вод. Науковий інтерес до цієї проблематики тривалий час стримувався надто ревним ставленням до литовської експансії з боку радянської історіографії, яка, по суті, монополізувала трактування історії Східної Європи, що, на жаль, заважало проясненню багатьох аспектів тих подій [13, с. 3].

На сьогодні існують дві версії місця проведення Синьоводської битви. За однією з них (М. Карамзін, М.С. Грушевський, Ф. Шабульдо, І. Козир та ін. [6; 13; 16]), вона відбулася на річці Синюха, лівій притоці Південного Бугу, поблизу замку Сині Води (тепер смт. Торговиця Ново-Архангельського району Кіровоградської обл.) між литовсько-руським військом Великого князя Литовського Ольгерда Гедиміновича та ордами монголо-татарських правителів.

За іншою (В. Антонович, М. Дорош, В. Тимошенко та ін.), ця битва відбулася на Поділлі на р. Снивода (Сниводь), що плине значно далі на північ, на прикордонні Волині, Київщини і Поділля в урочищі Лозна – Воронівці – Уланів поблизу сучасного м. Хмільник на Вінниччині [7; 13, с. 14; 15], де залишилися старовинні могили – поховання, які мають назви “Руська”, “Литовська” і “Татарська” [7].

Але ж трохи вище за течією – приблизно за кілометрів 50-60 від гирла Синюхи – у Південний Буг впадає невеличка річка Синиця, яка починається під Уманню у селі Синиця (!). А чи вона не може бути третьою “Синьою Водою”?

На нашу думку, визначення точного місця битви, або хоча б району її проведення – це питання часу. Головне, що ця вікопомна битва відбулася й мала в подальшому величезне геополітичне та історичне значення, визначивши подальший напрямок розвитку тогочасного суспільства на теренах сучасної України.

На підставі джерел і матеріалів можна дійти висновку, що великий князь литовський Ольгерд застосував у цій битві нові на той час елементи тактики.

Досить докладно описує Синьоводську битву Мацей Стрийковський у своїй хроніці (переклад Ф. Шабульдо): “Ольгерд, уклавши на два роки угоду про мир з пруськими і ліфляндськими хрестоносцями, виправився у похід в Дикі Поля проти татар. З ним вирушили також чотири його племінники, сини новгородського князя Коріата, княжичі Олександр, Костянтин, Юрій та Федір. І коли вони, минувши Канів і Черкаси, дійшли до урочища Сині Води, то побачили в полі велику татарську орду з трьома царками, поділену на три загони. Один загін вів султан Кутлубах, другий очолював Качибей-Керей, а третім командував султан Дімейтер. Ольгерд, побачивши, що татари готові до бою, вишикував своїх у шість вигнутих загонів, по-різному їх з боків та на чоло розсадивши, так щоб татари, як задумали, не могли їх оточити у звичайних сутичках та заподіяти шкоди стрілами. Татари з шаленим завзяттям розпочали бій, засипавши литву густим залізним градом з луків, сточили кілька сутичок, але завдали мало втрат через правильний її шик та швидке маневрування. А Литва з русинами враз з шаблями та списами наскочили на них і в рукопашному бою прорвали лобові частини та змішали їм танці півколом, а інші, особливо новгородці з Коріатовичами, з самострілів з стрілами наскочили з боків й довгими списами скидали їх із сідел, наче вітер снопи в бурю. Не змігши довше витримати лобового натиску литви, татари почали мішатися та перелякані тікати в розлогі поля. На побоїщі залишилися вбиті три їхні царки: Кутлубах, Качибей (від імені якого назване Качибейським солоне озеро в Диких Полях по дорозі як йти до Очакова) і султан Дімейтер, та разом з ними дуже багато мурз й уланів. Також скрізь по полях і в ріках лежало повно татарських трупів[2; 4]”. Історик Олексій Брайченко зазначив, що зазначені в описі дії військ Ольгерда й татарських князів відповідають рівню воєнного мистецтва тієї доби [13, с. 37].

З вищенаведеного випливає, що Синьоводська битва у своєму перебігу мала два етапи.

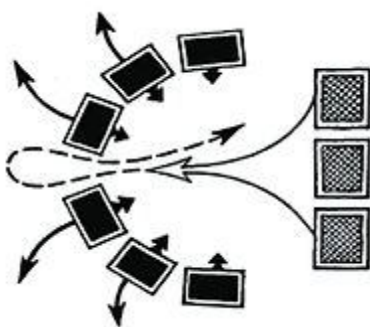

Рис. 1. Перший етап битви на Синій Воді

Примітка: литовсько-руські війська подані затушованим зображенням, татарські - заштрихованим

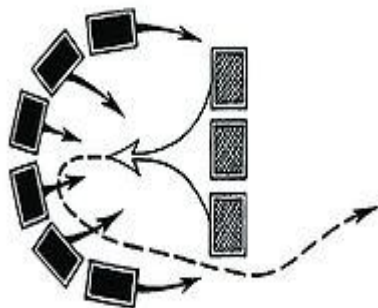

Рис. 2. Другий етап битви

На першому етапі (рис. 1) війська ханів були поділені на три відділи вишикувані за класичною схемою – прямою лінією по фронті. Ольгерд свої війська (шість загонів) вишикував півколом, що у подальшому значно посилює маневреність загонів. Першими розпочали наступ ординці, прагнучи розсікти центр війська Ольгерда. Проте їх спроба виявилася невдалою, оскільки військо розступалося й пропустило кінноту, обстрілюючи її з боків.

Під час другого етапу битви (рис. 2.) війська Ольгерда, ведучи перехресний вогонь з флангів, змусили ординців зупинитися. Татари, зазнавши значних втрат від стріл з луків та арбалетів полків під командуванням братів Коріатовичів, прийняли фронтальний бій, в результаті якого кіннота литовського князя взяла верх над татарською кіннотою, захисне озброєння якої поступалося міцності обладунків литовсько-руських вершників. Правильно обравши момент, Ольгерд спрямував литовсько-руські полки в наступ з метою оточити військо ханів і знищити його. Ординці не витримали натиску з фронту й флангового вогню і почали відступати. Битва завершилася переслідуванням військами Ольгерда залишків орди [2].

Отже, литовський князь застосував досить нову тактику для боротьби з кіннотою татар: литовсько-руське військо вишикувалося не в лінію або кілька ліній, як зазвичай, а півколом, коли кожен з полків прикривав того, що стояв перед ним. У результаті татарам не вдалося завдати відчутних втрат війську Ольгерда стрілами, а також здійснити маневр охоплення.

У підсумку війська князя Ольгерда ще тривалий час переслідували противника, який рятувався втечею, і остаточно розбили його.

Таким чином, під час Синьоводської битви 1362 р. спільними зусиллями литовців, українців (більшість полків командували київські, переяславські і путивльські князі, що становило основну частину військ Ольгерда) та білорусів було завдано нищівної поразки потужному золотоординському війську. Ця битва мала велике значення для розвитку воєнного мистецтва. Вона стала місцем застосування новітньої тактики дій сил у бойовому зіткненні тих часів на українських землях. По-перше, князь Ольгерд використав нове розташування литовсько-руського війська, що у підсумку суттєво поліпшило маневрування силами на полі бою, а також прикриття полками флангів і тилу, що убезпечило від проведення татарами маневру охоплення й позбавило їх можливості оточити військо князя. По-друге, це дало можливість вести перехресну стрільбу з флангів русько-литовським лучникам, що значно підвищило її ефективність і позбавило противника можливості маневру та змішало його бойові порядки, що, у свою чергу, дозволило майже повністю оточити його і розбити.

Визволена спільними зусиллями Русь-Україна об'єдналася з Литвою в одній державі на досить рівних засадах. Самі литовці називали цю державу Великим князівством Литовським, Руським і Жемайтійським, що найповніше відповідало національному й територіальному складу нової держави. У складі

цього державного утворення було відновлено адміністративно-територіальний устрій, типовий для його попередниці Київської Русі [5, с. 92].

Загалом, перемога литовсько-руського війська в Синьоводській битві задовго до Куликовської битви 1380 року підірвала могутність Золотої Орди й поклала початок звільненню східнослов'янських народів від монголо-татарського іга. Унаслідок переможної битви на Синій Воді до Литовської держави остаточно відійшли Київщина та Поділля. Витіснення татарських ханів сприяло поступовому приєднанню до складу Литовської держави, починаючи з 1362 р. земель Київщини, Переяславщини та Поділля далі на південь регіон Причорномор'я до нижньої течії Дністра і Південного Бугу, а на Дніпрі – до його порогів. Відбулося закріплення нових земель – Київської, Волинської, більшої частини Подільської та Чернігово-Сіверської під владою литовських князів. За межами союзницької держави опинилися тільки окремі регіони – Галичина в складі Польщі, Північна Буковина – Молдавського князівства, Закарпаття – Угорщини. Крим перетворився на окремий татарський улус, який щодалі більше віддалявся від Золотої Орди [5, с. 93].

За своїм значенням битва на Синіх Водах не поступається ні Бувінській битві 1214 р., яка вважається символом народження єдиної Франції і французької нації, ні так званій битві “золотих шпор” біля Куртре (1302 р.) – символу фламандської нації [10]. Відтак, у 1362 р. на Поділлі відбулось одне з найбільших бойовищ середньовіччя. Дещо пізніше трохи далі на схід відбулася так звана битва на Білобережжі [1].

У політичному аспекті битва на Синіх Водах стала вище, ніж битва на Куликовому полі 1380 р. адже Великий князь московський Дмитрій Іванович за розпорядженням правителя Золотої Орди хана Тохтамиша пішов на Куликове поле для того, щоб привести до покори темника Мамай, який незаконно взяв собі право призначати на трон верховного хана Золотої Орди угодних йому претендентів. За це він і був покараний вірнопідданим хану князем Дмитрієм. Проте, надалі це не врятувало Москву в 1382 р. від облоги та спалення військами Тохтамиша. Ще ціле століття (до 1480 р.) землі Великого князівства Московського перебували під владою Золотої Орди. Литовці ж витіснили ординців за межі приєднаних українських земель безповоротно [2]. І хоча золотоординські хани ще здійснювали набіги на українські землі, і деколи доводилося виплачувати їм данину, проте політичну владу на цих територіях вони втратили.

Звичайно, ця перемога мала й інші, не менш важливі, наслідки. Так, успішна експансія Литви на південь, розпочата перемогою на Синіх Водах, відіграла вирішальну роль у подальшій історії України та Східної Європи в цілому, оскільки з нею пов'язане поширення землеробства в степу, осідання на землю (та українізація) кочовиків, повстання українського козацтва, утворення Кримського ханату. У цілому, перемога Ольгерда на Синіх Водах 1362 р. була лише початком подальшого просування Великого князівства Литовського на південні землі й виходу до Чорномор'я [13, с. 147]. Ця дата стала по суті поворотною в історії України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Багацький Л. Зустрічі цивілізацій. Північне Причорномор'є // Електронний ресурс: <http://www.vechirka.ua/for.net/history/bxxcen/3008142304.php>.
2. Битва на Синіх Водах // Електронний ресурс: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%BD%D0%B0_%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D1%96%D1%85_%D0%92%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%85.
3. Битва на Синіх Водах // Електронний ресурс: <http://bwb650.org/index.php/historical-information/36-historical-information/650-battle-of-blue-waters.html>.

4. Битва на Синих Водах (1362) // Електронний ресурс: <http://www.belskarb.by/forum/viewtopic.php?f=48&t=1469>.
5. Борисенко В.Й. Курс української історії: 3 найдавніших часів до ХХ століття. 2-ге вид.: Навч. Посібник. – К.: Либідь, 1998. – 616 с.
6. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. 4. – К., 1993.
7. Дорош М. Битва на Синій Воді 1362 року: правда та домисли. – Вінниця: Вид. О. Власюк, 2009.
8. Івакін Г.Ю. Історичний розвиток Києва ХІІІ – серединиХVІст. (історико-топографічні нариси). – К., 1996. – 272 с.
9. Історія українського війська. Т.І. / Упорядкування Б. З. Якимовича. – 5-е вид., змін. і доп. – К.: Варта, 1994. – 384 с.
10. Круглий стіл з приводу підготовки відзначення 650-річчя битви на Синіх водах (НПУ ім. Драгоманова) // Електронний ресурс: http://www.iio.npu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=394%3Akругlij-stil-z-privodu-pidgotovki-vidznachennja-650richchja-bitvi-na-sinih-vodah&catid=2&Itemid=36&lang=uk.
11. Мыц В.Л. Битва на Синей Воде 1363 г. в историографии средневекового Крыма // Археологічний літопис Лівобережної України. – 2002. – № 1. – С. 106 – 111.
12. Панченко В. Битва на Синіх Водах: початок кінця Золотої Орди? // День. – 1998. – 6 листопада.
13. Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях: Зб. статей / Ф.М. Шабульдо (наук. ред.), О.Д. Брайченко (упоряд.). – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 172 с.
14. Сокаль І. Битва на Синіх Водах: велика “шахівниця” князя Ольгерда // Військо України. – 2009. – № 4.
15. Тимошенко В. Битва на Синей Воде // Електронний ресурс: http://novokozachin.at.ua/publ/bitva_na_sinej_vode/1-1-0-431.Хроника Быховца. – М., 1966. // Електронний ресурс: http://krotov.info/acts/14/3/byhov_01.html.
16. Козир І. Синьоводська битва 1362 року у світлі археологічних джерел // Науковий збірник “Воєнна історія Північного Причорномор’я та Таврії” (м. Севастополь, 6 – 7 жовтня 2011 р.). – С. 54 – 59.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Печенюк Ігор Степанович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії кафедри воєнної історії Національного університету оборони України, полковник запасу, старший науковий співробітник.

Наукові інтереси: історія та археологія Русі, давньоруська зброярська справа.

Соколюк Сергій Михайлович – кандидат історичних наук, доцент кафедри Військово-Морських Сил Національного університету оборони України, капітан 1 рангу запасу, член Національної спілки журналістів України.

Наукові інтереси: воєнна історія України.